

ПИТАЊЕ 33

6.4. Законитости и последице конкуренције између предузећа у оквиру једне гране (хоризонтална конкуренција)

Полазећи од појма *тржишна цена* TC , као ценовног израза *тржишне вредности* TV , где су ове величине *квантитативно једнаке* у условима једнакости понуде и тражње, илустроваћемо и објаснити опледице *конкуренције унутар гране*, тј. између робних произвођача истог артикла. Наиме, ови односи конкуренције успостављају нужност свођења индивидуалних вредности на друштвено признату вредност за све производе, тј. на *тржишну вредност*. Тржишна вредност, идентификована као последица односа конкуренције унутар гране, представља однос *друштвено признате вредности* и *друштвено потребне количине производа*:

$$TV=Nt/Dq,$$

TV - тржишна вредност; Nt – новчана тражња (друштвено призната вредност); Dq - потребна количина производа (тражња).

Тржишна цена TC се формира као *новчани израз тржишне вредности* TV . Она је квантитативно различита од тржишне вредности у условима нарушене једнакости између *произведене* и *потребне* количине производа (када понуда није једнака тражњи).

$$TC=Nt/Sq,$$

TC – тржишна цена; Nt - новчана тражња (друштвено призната вредност); Sq – произведена количина производа (понуда).

Претпоставимо да националну економију представљају три гране производње са по два робна произвођача. Услови производње појединих произвођача дати су у табели:

Гране и предузећа	Стални капитал	Оптицајно постојани капитал	Оптицајно променљиви капитал	Укупан капитал	Органски састав капитала	Обим производње Q
предузеће 1	10.000	10.000	5.000	25.000	80,00:20,00	10
предузеће 2	15.000	20.000	6.000	41.000	85,36:14,63	20
грана I	25.000	30.000	11.000	66.000	83,33:16,67	30
предузеће 1	15.000	10.000	5.000	30.000	83,33:16,67	100
предузеће 2	20.000	15.000	6.000	41.000	85,36:14,63	150
грана II	35.000	25.000	11.000	71.000	84,50:15,49	250
предузеће 1	20.000	15.000	5.000	40.000	87,50:12,50	20
предузеће 2	25.000	20.000	6.000	51.000	88,23:11,77	30
грана III	45.000	35.000	11.000	91.000	87,91:12,08	50

Претпоставимо да је стопа амортизације сталног капитала $am'=10\%$; стопа вишка вредности $m'=100\%$ и број обрта капитала $n=1$ у свим предузећима. Затим, *тражња* за производима које производе предузећа у грани I и III *једнака* је њиховој годишњој понуди. Тражња за производима гране II *мања* је од годишње понуде (тражња је 240 јединица производа, а понуда 250 јединица).

Прво је потребно израчунати *образовану вредност* јединице производа, произведене у свим датим условима:

Гране и предузећа	Амортизација	Предмети рада	Најамнина	Вишак вредности	Образована вредност	Q	Вредност по јединици производа
предузеће 1	1.000	10.000	5.000	5.000	21.000	10	2.100
предузеће 2	1.500	20.000	6.000	6.000	33.500	20	1.675
грана I	2.500	30.000	11.000	11.000	54.500	30	1.816,66
предузеће 1	1.500	10.000	5.000	5.000	21.500	100	215
предузеће 2	2.000	15.000	6.000	6.000	29.000	150	193,3
грана II	3.500	25.000	11.000	11.000	50.500	250	202
предузеће 1	2.000	15.000	5.000	5.000	27.000	20	1.350
предузеће 2	2.500	20.000	6.000	6.000	34.500	30	1.150
грана III	4.500	35.000	11.000	11.000	61.500	50	1.230

Просечна гранска вредност робе која се образује конкуренцијом унутар једне гране је *тржишна вредност*, ако је понуда једнака тражњи. У грани I и III понуда је једнака тражњи и *тржишна вредност* је једнака *тржишној цени*: тржишна цена роба гране I је 1.816,66, а тржишна цена роба гране III је 1.230.

Тражња за производима гране II је 240 и мања је од понуде (250). Просечна гранска вредност робе гране II је 202. Потребно је израчунати *тржишну цену* робе гране II. *Укупна друштвено призната вредност* у условима мање понуде од тражње једнака је суми вредности *потребне* количине производа:

Грана II	Образована вредност по јединици	Друштвено потребна количина	Количина друштвено признате вредности
предузеће 1	215	90*	19.350
предузеће 2	193,3	150	28.999,95
		240	48.349,95

* Утрошено радно време за преосталих 10 јединица робе предузећа I друштво не признаје као потребно, тј. не улази у количину друштвено признате вредности

Величина *тржишне цене* производа гране II је:

$$TC = \frac{48.349,95}{250} = 193,39.$$

Тржишна цена једнака је количнику укупне *друштвено признате вредности* (48.349,95) и *произведене количине производа* (250). Тржишна цена производа гране I и III једнака је њиховој просечној гранској вредности ($TC_I=1.816,6$; $TC_{II}=193,39$; $TC_{III}=1.230$).

Претпоставимо да се изврши реализација (продаја) производа свих предузећа по утврђеним ценама. Потом, при расподели реализоване вредности логично је претпоставити да се прво надокнади вредност утрошених средстава за производњу и радне снаге (цена коштања), а потом присвоји вишак вредности:

Гране и предузећа	Q	Тржишна цена	Реализација	Цена коштања	Маса профита при реализацији по вредносној цени
предузеће 1	10	1.816,66	18.166,66	16.000	2.166,66
предузеће 2	20	1.816,66	36.333,32	27.500	8.833,32
грана I	30		54.499,98	43.500	11.000
предузеће 1	100*	193,39	19.339,90	16.500	2.839,90
предузеће 2	150	193,39	29.009,84	23.000	6.009,85
грана II	250		48.349,74	39.500	8.849,75
предузеће 1	20	1.230	24.600	22.000	2.600
предузеће 2	30	1.230	36.900	28.500	8.400
грана III	50		61.500	50.500	11.000

* Поред тога што је тражња за производима гране II мања од понуде, реализује се укупна количина производа али по нижим ценама

Сума реализоване вредности у гранама I и III (тамо где је понуда једнака тражњи) једнака је величини образоване вредности тих грана (54.500 и 61.500). Сума релизоване вредности гране II (у којој је понуда већа од тражње) мања је од образоване вредности (48.349,74 < 50.500).

Сва предузећа у оквиру једне гране остварују делове реализоване вредности (зависно од количине производа), али су им масе профита различите, пре свега зависно од услова производње, а који се манифестује у разлици у величини цене коштања јединице робе. Поредица цене коштања по јединици производа може се уочити да предузећа 2 у све три гране имају нижу цене коштања по јединици од предузећа 1.

Може се такође уочити да гране I и III остварују у облику *профита* целокупну суму *произведеног вишка вредности* (11.000), док грана II остварује *мањи профит од суме произведеног вишка вредности* (8.849,74 < 11.000). Заправо, последица деловања закона вредности, која се испољава у конкретним односима *између предузећа унутар једне гране*, верификује се у степену остваривања масе *вишка вредности као профита*, при реализацији по *вредносној цени*.

Могуће је даље израчунати и упоредити *индивидуалне* и *гранске* профитне стопе и профите.

Профитне стопе предузећа израчунавају се по обрасцу:

$pf' = \text{присвојени профит предузећа} / \text{уложени капитал предузећа}$.

Гране и предузећа	Маса присвојеног профита	Укупан капитал	Профитна стопа pf'	Профит по просечној гранској стопи*	Одступање присвојеног од просечног профита Екстрапрофит Губитак
предузеће 1	2.166,66	25.000	8,66%	4.166,65	1.999,98
предузеће 2	8.833,32	41.000	21,54%	6.833,06	2.000
грана I	11.000	66.000	16,66%	11.000	
предузеће 1	2.839,90	30.000	9,46%	3.739,20	899,3

предузеће 2	6.009,85	41.000	14,65%	5.110,24	899,6
грана II	8.849,75	71.000	12,46%	8.849,44	
предузеће 1	2.600	40.000	6,50%	4.835,16	2.235,16
предузеће 2	8.400	51.000	16,47%	6.164,83	2.235,17
грана III	11.000	91.000	12,08%	11.000	

* Профит по просечној гранској стопи појединих предузећа је једнак производу те стопе и уложеног капитала по предузећима (подељено са 100)

Кључни фактор који је утицао на величину профитне стопе предузећа и грана је органски састав капитала.

Разлике у органском саставу капитала имају различит утицај када се посматрају *између грана* и *унутар грана* (између предузећа). Гране са *вишим* органским саставом капитала карактерише *нижа* гранска профитна стопа (грана III), гране са *нижим* органским саставом капитала карактерише *виша* гранска профитна стопа (грана I). Дакле, *између гранског органског састава капитала и гранске профитне стопе постоји обрнута сразмера*. У оквиру гране, на нивоу предузећа, разлике у органском саставу капитала испољавају се другачије: предузећа са *нижим* органским саставом капитала постижу *нижу* профитну стопу него предузећа са *вишим* органским саставом капитала. Дакле, *између органског састава капитала предузећа и њихове профитне стопе постоји управа сразмера*.

Капитал у грани I и II покреће сразмерно *већу* количину варијабилног капитала, него у грани III. *Већи* варијабилни капитал ствара сразмерно *већу* масу вишка вредности, то је и гранска профитна стопа *већа* у овим гранама. Вишак вредности остаје у грани где је произведен и расподељују га предузећа те гране.

Унутар гране, предузећа реализацију роба врше по истим тржишним ценама, али не остварују исти профит на исти уложени капитал (исту профитну стопу). До разлике долази зато што сваки од произвођача има своју цену коштања. Друштво им признаје *исту (просечну) цену коштања*, па *веће* трошкове од просечних предузећа са *нижим* органским саставом капитала подмирују на рачун оствареног профита.

Конкуренција између предузећа доводи до формирања *јединствене цене* на бази **вредности**, што доводи до расподеле *вишка вредности гране* на поједина предузећа. Предузећа која имају *већу* цену коштања од друштвено признате, не остварују ни целокупан вишак вредности који се налази у њиховој роби. Уколико не усаврше процес производње, она не могу издржати конкуренцију и долази до њихове ликвидације. С друге стране, предузећа са *вишим* органским саставом капитала имају *нижу* цену коштања од друштвено признате, остварују *већи* профит од произведеног вишка вредности и од просечног профита у грани, односно остварују *екстрапрофит*. Екстрапрофит остварују док имају повољније услове пословања од просечних у грани. Отуда мотив предузећа да *стално увећавају органски састав капитала*.

Формирање тржишне цене као *вредносне цене* доводи до формирања *просечне гранске профитне стопе*. Тада је однос *органског састава капитала и профитне стопе различит* на нивоу грана и на нивоу предузећа унутар грана. Ово због тога што се на нивоу грана у профит претвара *вишак вредности произведен у тој грани*. Гране међусобно нису конкурентне, па не постоји могућност преливања *виша вредности између грана*. Тако грана са *нижим* органским саставом капитала ангажује сразмерно *више* варијабилног

капитала, *већи* варијабилни капитал ствара *већи* вишак вредности који се након реализације претвара у профит, и резултира *већом* профитном стопом, и обрнуто. Међутим, *унутар гране*, предузећа су међусобно конкурентна. Предузећа не присвајају, у облику профита, вишак вредности који они производе. Предузећа у конкурентској борби настоје присвојити што већи део укупног профита гране. При том, *већи* део гранског профита присвајају предузећа са *вишим* органским саставом капитала, и обрнуто.

Управо ова анализа разоткрива мотив сталне утакмице међу предузећима у капиталистичком друштву (која се испољава у настојању да се оствари **ВИШИ** органски састав капитала).